

УДК 658.14.17:[340.6:657]

О. О. Шушко, здобувач Запорізької державної інженерної академії

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДСТАВІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті розглянуті концептуальні погляди на поняття судово-економічної експертизи. Визначені основні критерії судово-економічної експертизи.

Ключові слова: судово-економічна експертиза, експерт, судово-бухгалтерська експертиза, органи слідства, аналіз, фінансова безпека, фінансово-кредитні операції.

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки в Україні збільшив попит на гроші, що призвело до стрімкого зростання економічної злочинності. Один зі спектрів регулятивних інструментів для розв'язування судових спорів, що виникають між господарюючими суб'єктами, є залучення висококваліфікованих спеціалістів у галузі судових експертиз.

Судово-економічна експертиза є найбільш розповсюдженою серед судових експертиз. Специфіка судово-економічної експертизи полягає в тому, що для її проведення необхідні спеціальні знання в галузі бухгалтерського та податкового обліку, економічного та фінансового аналізу та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття судово-економічної експертизи як процесуальної дії з використанням спеціальних знань розглянуто в працях Ф. Бутинця, В. Швеця, Л. Савченко, Г. Мумінової-Савіної, М. Білухи, М. Камлик, В. Понікарова, Ж. Кеворкової, А. Савина та ін. Суперечки серед вчених щодо визначення поняття судово-економічної експертизи тривають і досі.

Мета статті – узагальнити та розвинути поняття судово-економічної експертизи та судово-бухгалтерської експертизи. Визначити та розвинути критерії поняття судово-економічної експертизи.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день єдиного поняття “судово-економічна експертиза” не існує. Так, у словниках економічних та юридичних термінів пояснення терміна відсутнє. У наукових працях зустрічається термінологія як поняття судово-економічної експертизи, так і судово-бухгалтерської експертизи.

Згідно зі ст. 1 Закону України “Про судову експертизу” “...судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду” [9].

У своїх працях розкривають сутність поняття “судово-бухгалтерська експертиза” Л. Савченко [10], М. Білуха [2], М. Камлик [4], Ж. Кеворкова, А. Савин [5], Н. Сторожук [11], Г. Мумінова-Савіна [6].

Л. І. Савченко визначає, що судово-бухгалтерською експертизою є дослідження фінансово-господарської діяльності суб’єкта господарювання, яке в рамках чинного законодавства здійснюється особою, яка володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку (експертом-бухгалтером), з метою подання висновку стосовно кола питань, поставлених органами дізнання, попереднього слідства чи суду [10, с. 145].

М. Т. Білуха вказує, що судово-бухгалтерська експертиза досліджує виробничу і фінансово-господарську діяльність підприємств з різною формою власності, які припустили збитки, втрати, крадіжки цінностей, безгосподарність та інші негативні явища, що стали об’єктом розслідування правоохоронних органів [2, с. 18–19].

М. І. Камлик вважає, що сутність судово-бухгалтерської експертизи полягає в дослідженні на основі спеціальних знань матеріальних об’єктів, явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, яка знаходиться на розгляді в суді [4].

Як джерело доказу, Ж. А. Кеворкова, А. А. Савин визначають судово-бухгалтерську експертизу: “складова частина судової експертизи в кримінальному, цивільному арбітражному процесі; процесуально-правова форма застосування експертно-бухгалтерських знань з урахуванням здобуття джерела доказів по кримінальних (арбітражних, цивільних) справах” [5].

Проаналізувавши розкриття терміна “судово-бухгалтерська експертиза” в літературних джерелах, Н. Сторожук вважає, що судово-бухгалтерська експертиза є процесуальною дією, що полягає в дослідженні фінансово-господарської діяльності суб’єкта господарювання за завданням слідчого або суду особою, яка має спеціальні знання в галузі бухгалтерського обліку, і наданні його експертного висновку [11].

Г. Г. Мумінова-Савіна дає таке визначення: “Судово-бухгалтерська експертиза – це дослідження фінансово-господарської діяльності суб’єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку (експертом-бухгалтером), з метою подання висновку стосовно кола питань, поставлених органами дізнання, попереднього слідства чи суду. Таким чином, судово-бухгалтерська експертиза – це процесуальна дія” [6, с. 38].

Відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 “Про затвердження інструкції про призначення та проведення

судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень” економічна експертиза включає дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій, дослідження документів фінансово-кредитних операцій [7].

Тобто більш доцільно визначити вид дослідження як “судово-економічна експертиза”. Вперше дане поняття зустрічається в працях В. Швеця [14] та В. Понікарова [7].

На думку В. Швеця, судово-економічною експертизою є процес використання спеціальних знань із бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю при дослідженні правопорушень і злочинів у діяльності об’єктів, які перевіряють для документального обґрунтування позовних вимог, поданих у слідчі або судові органи [14, с. 145].

Автор В. Понікаров трактує судово-економічну експертизу як процесуальну форму дослідження на основі спеціальних знань у різних сферах економіки, господарського аналізу, ревізії і контролю первинних облікових документів, бухгалтерських і облікових реєстрів і фінансової звітності суб’єктів господарювання різних форм власності з метою вирішення широкого кола питань, які виникають при розслідуванні економічних злочинів і судового розгляду господарських суперечок [7].

Незважаючи на різноманітність думок вчених, експерт у термінології судово-економічної експертизи зустрічається ще в наукових працях М. Базась “...особа, яка має спеціальні знання в області бухгалтерського обліку, є експертом-бухгалтером...” [1], на думку Ф. Бутинця, “це просувальна дія, яка складається в дослідженні експертом-бухгалтером матеріалів справи...” [12] та Л. Волинець “це дослідження експертом на підставі спеціальних знань матеріальних об’єктів, явищ і процесів...” [3]. Однак тільки експерт як особа, маючи спеціальні знання, призначається відповідно до кримінально-процесуального законодавства.

На наш погляд, це дуже правильно, оскільки експерт, який проводить даний вид дослідження, застосовує знання не тільки бухгалтерського обліку (дослідження первинних документів і записів бухгалтерського обліку), а й економічного аналізу, дотримання законодавства та нормативно-правових актів, дослідження документів податкового обліку, звітності, про економічну діяльність і фінансово-кредитних операцій.

Згідно з тлумачним словником С. І. Ожегова “експертиза – це розгляд якого-небудь питання експертами для винесення висновку” [13].

Отже, під спеціальними знаннями мають на увазі професійні знання, вміння, навички, отриманий досвід у тій чи іншій сфері (науки, техніки, мистецтва), які необхідні для вирішення питань, що виникають при розгляді конкретних справ.

Таким чином, на нашу думку, особливістю проведення судово-економічної експертизи, яка відрізняється від будь-якої іншої процесуальної дії, є те, що вона проводиться не просто особою зі спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку, економіки, а проводиться експертом. Тільки експерт, який має кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності та внесений до державного реєстру атестованих судових експертів, має право проводити судово-економічні експертизи. Враховуючи дослідження фахівців, можна узагальнити основні критерії до визначення поняття судово-економічної експертизи, серед яких експерт є найважливішою ознакою, що відокремлює проведення судово-економічної експертизи від будь-якого іншого виду доказу, необхідного для фінансової безпеки підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Пропоновані основні критерії до визначення поняття судово-економічної експертизи

Виходячи з цього судово-економічною експертизою є процесуальна форма, що полягає в дослідженні експертом фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, використовуючи спеціальні знання, з метою вирішення питань, поставлених органами слідства чи суду.

Тільки таке визначення поняття судово-економічної експертизи розкриває її складові частини для забезпечення фінансової безпеки: процесуальна форма, що полягає в отриманні доказів, необхідних для правильного вирішення справи; застосування спеціальних знань, що дозволяє використати в галузі економічного аналізу, фінансово-кредитних операцій, бухгалтерського та податкового обліку, звітності, дотримання законодавства та нормативно-правових актів; проведення судовим експертом гарантує його незалежність та правильність висновку

відповідно до Закону України “Про судову експертизу” [9]; надання висновку на кожне поставлене питання, яке входить до компетенції експерта, органами слідства чи суду дає можливість для повного і всебічного розгляду обставин справи та вирішення питання по суті; дослідження фінансово-господарської діяльності суб’єкта господарювання полягає у перевірці первинних документів, підтвердження або спростування встановленої нестачі основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, дотримання податкового законодавства, аналізу показників фінансового стану підприємства, перевірки фінансово-кредитних операцій, обґрунтованості витрачання бюджетних коштів та ін.

Висновки. Отже, у статті узагальнено та розвинуто поняття судово-економічної експертизи і судово-бухгалтерської експертизи. Судово-економічною експертизою є процесуальна форма, що полягає в дослідженні експертом фінансово-господарської діяльності суб’єкта господарювання, використовуючи спеціальні знання, з метою вирішення питань, поставлених органами слідства чи суду.

Визначено та розвинуто основні критерії поняття судово-економічної експертизи, які розкривають її складові частини: є процесуальною формою з метою отримання доказів; проводиться судовим експертом з певної спеціальності; особа, яка проводить дослідження, має спеціальні знання; висновок надається на поставлені питання органами слідства чи суду; дослідження фінансово-господарської діяльності суб’єкта господарювання.

Список літератури

1. Базась, М. Ф. Теоретико-методологічні засади судово-бухгалтерської експертизи [Текст] : навчальний посібник / М. Ф. Базась. – К., 2007. – 488 с.
2. Білуха, М. Т. Судово-бухгалтерська експертиза [Текст] : підручник / М. Т. Білуха. – К. : Воля. – 2004. – 656 с.
3. Волинець, Л. М. Проверка бухгалтерской документации. Кто и как ее проводит? [Текст] / Л. М. Волинець. – Харьков, 2005. – 80 с.
4. Камлик, М. І. Судова бухгалтерія [Текст] : підручник / М. І. Камлик. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 2001. – 376 с.
5. Кеворкова, Ж. А. Судебно-бухгалтерская экспертиза [Текст] : учеб. пособие / Ж. А. Кеворкова, А. А. Савин. – М., 2007. – 129 с.
6. Мумінова-Савіна, Г. Г. Судово-бухгалтерська експертиза [Текст] : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / Г. Г. Мумінова-Савіна. – К. : КНЕУ, 2004. – 268 с.
7. Понікаров, В. Д. Судово-економічна експертиза [Текст] : навч. посібник / В. Д. Понікаров. – Харків, 2005. – 232 с.
8. Про затвердження інструкції про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=4&nreg=z0705-98>.

9. Про судову експертизу [Електронний ресурс] : Закон України від 25.02.94 № 4038-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=4038-12>
  10. Савченко, Л. І. Судово-бухгалтерська експертиза [Текст] : опорний конспект лекцій / Л. І. Савченко. – К., 2001. – 166 с.
  11. Сторожук, Н. Судебно-бухгалтерская экспертиза: критический обзор нормативно-правового регулирования, методологии и организации [Текст] / Н. Сторожук // Бухгалтерский учет и аудит. – 2009. – № 6. – С. 43–49.
  12. Судово-бухгалтерська експертиза [Текст] : навч. посібник / за ред. Ф. Ф. Бутиця. – Житомир, 2004. – 460 с.
  13. Тлумачний словник [Електронний ресурс] / С. І. Ожегов. – Режим доступу : <http://www.slovarik.kiev.ua/ojegov/ye/112685.html>.
  14. Швець, В. Є. Основи бухгалтерського обліку та судово-бухгалтерської експертизи [Текст] : підручник / В. Є. Швець. – К., 2008. – 240 с.
- Отримано 16.12.2011

Summary

Conceptual looks are examined to the concept judicial-economic examinations. Basic criteria are defined judicial-economic examinations.